

DESTÂN-I YÛSUF

(Destân-i Yusuf)

Şeyyad Hamza'nın

(XIII. yüzyıl)

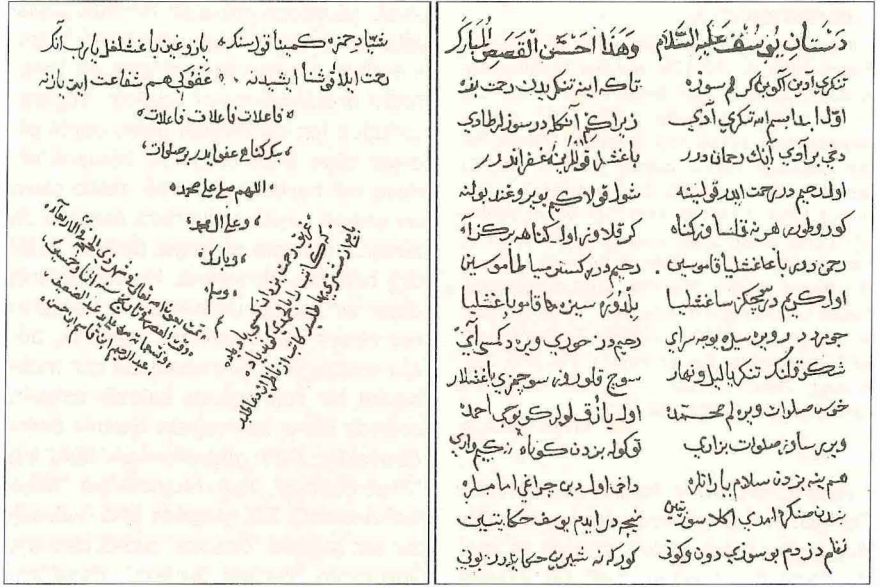
Hz. Yûsuf'un hayatını anlatan
meşhur mesnevisi.

Bilinen tek yazma nüshasının üzerinde eserin adı *Destân-ı Yûsuf aleyhi's-selâm* şeklinde kayıtlı olup altında da "ve hâzâ ahsenü'l-kasası'l-mübârek" ibaresi yer almaktadır. Mesnevi tarzında 1529 beyitten oluşan ve aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilât" vezniyle yazılmış olan kitap, Anadolu sahasında bu konuda kaleme alınan ilk eserdir. İslâm ve İslâmî Türk edebiyatlarında pek çok yazar tarafından işlenen Yûsuf kıssası, Kur'an'da "ahsenü'l-kasas" (kıssaların en güzeli) olarak nitelendirilmiş (Yûsuf 12/3) ve geniş bir şekilde anlatılmıştır. Müellifin eserini meydana getirirken Orta Asya Türk şairi Ali'nin 1232 yılında yazdığı *Kıssa-i Yûsuf* adlı mesnevisinden faydalandığı da kabul edilmektedir.

Mesnevi dokuz beyitlik besmele, tevhid, münacât ve üç beyitlik na'ttan sonra başlar. Hikâyenin arasında uygun yerlerde "nükte" adıyla bazı öğütler de verilir.

Eserin bilinen tek nüshası Türk Dil Kurumu Kütüphanesi'nde olup "Raif Yelkenci nüshası" olarak da anılır. Abdürrahim b. Kâsım b. Hasan adlı bir kişinin Zilhicce 952'de (Şubat 1546) istinsah ettiği bu nüshada birçok vezin ve imlâ hatası vardır. Dehri Dilçin tarafından Latin harflerine çevrilerek Türk Dil Kurumu yayınları arasında *Yusuf ve Zeliha* adıyla (İstanbul 1946) yayımlanan yazmadaki bu yanlışların bir kısmı nâşir tarafından düzeltilirken aynı zamanda pek çok okuma hatasına düşülmüştür. Neşrin sonunda verilen metnin tıpkıbasımı ise eseri aslından okumak bakımından önemlidir.

Destân-ı Yûsuf, bilinen bütün "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevileriyle aynı konuyu işlemekle birlikte dinî motifleri ve "nükte" başlığı altındaki değerlendirmeleriyle zengin bir üslûba sahiptir. Dil bakımından Eski Anadolu Türkçesi'nin fonetik ve morfolojik özelliklerini taşıdığı için ayrıca önemlidir. Türk edebiyatında bu konu manzum ve mensur olarak *Destân-ı Yûsuf*, *Kıssa-i Yûsuf*, *Yûsuf ve Züleyhâ*, ayrıca *Ahsenü'l-kasas* ve *Sittin li-câmii'l-besâtin* (Arapça'dan tercüme) gibi adlarla da pek çok defa kaleme alınmıştır.

Destân-ı Yûsuf mesnevisinin bilinen tek yazma nüshasının ilk ve son sayfaları
(Şeyyad Hamza, *Yusuf ve Zeliha* [nşr. Dehri Dilçin], İstanbul 1946)

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyyad Hamza, *Yusuf ve Zeliha* (haz. Dehri Dilçin), İstanbul 1946; Talât Tekin, *Şeyyad Hamza'nın Destân-ı Yûsuf Mesnevisi Üzerinde Dil Tetkikleri* (mezuniyet tezi, 1951), Türkiyat Araştırma Merkezi, T, nr. 367; İsmail Hikmet Ertaşlan, "Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf ve Züleyhâ", *TDED*, III/1-2 (1948), s. 211-230; Halide Cemil Dolu, "Yûsuf Hikâyesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar", a.e., IV/4 (1952), s. 420-445.

TUNCER GÜLENSOY

DESTAR

(bk. SARIK).

DESTGİRDİ, Vahid

(Üçüncü Destgirdi)

(1880-1942)

İrânlı şair, gazeteci ve ilim adamı.

İsfahan'ın güneyindeki Destgird köyünde doğdu. Asıl adı Hasan, babasının adı Muhammed Kâsım'dır. İlk öğrenimine Destgird'de başladı. On dört yaşında İsfahan'a giderek devrinin tanınmış bilginlerinden dinî ilimleri, Arap-Fars dil ve edebiyatlarını öğrendi. Gençlik yıllarında yazdığı şiirlerinde Lem'a mahlasını kullandı. Daha sonraki yıllarda ise Vahid mahlasını seçti. 1906 yılında meşruyet hareketlerine katılarak hürriyetçi-

lerin saflarında yer aldı. İsfahan'da çıkan *Pervâne*, *Zâyenderûd*, *Derefs-i Kâviyân* ve *Müfettiş-i İrân* gazetelerinde yayımladığı Almanlar'ı öven şiir ve makaleleriyle tanındı. İngilizler'i yerip Almanlar'ı övdüğü musammattının yayımlanması ve geniş yankı uyandırması üzerine İngiliz hükûmetinin İsfahan'daki temsilcisi tarafından takibe uğrayınca Türk asıllı Bahtiyârî aşiretine sığındı. Burada yaşadığı iki yıl içinde *Manzûme-i Sergüzeşt-i Erdeşir-i Pâbekân* adlı uzun mesnevisini kaleme aldı. 1919 yılında Tahran'a geldi. Ertesi yıl Encümen-i Edebî-yi İrân'ı kurdu ve birçok ünlü araştırmacının derneğe üye olmasını sağladı. Bu dernek zamanla amacından uzaklaşmaya başlayınca buradan ayrılarak bir süre sonra Encümen-i Edebî-yi Hakîm Nizâmî'yi kurdu (1932). Bu arada 1919'da yayımlamaya başladığı ve ölümüne kadar yirmi iki yıl süreyle sorumlu müdürlüğünü yaptığı aylık *Armağân* dergisinde edebî ve tarihî makaleler yazdı, eski şairlerin hal tercümelerine geniş yer verdi. *Armağân*'ın yayımı onun ölümünden sonra oğlu Mahmûd-ı Vahidzâde tarafından sürdürüldü. Eğitim ve Kültür Bakanlığı'na bağlı basın, telif ve tercüme bürolarında da çalışan Vahid bir süre Tahran Edebiyat Fakültesi'nde öğretim üyeliği yaptı. 19 Aralık 1942 tarihinde Tahran'da vefat etti.

Eski İran edebiyatını iyi bilen Vahid eski şairlere ve şiir kurallarına bağlı kalmış, Nizâmî-i Gencevî'nin izinden giderek özellikle mesnevi tarzında daha başarılı olmuştur. XX. yüzyılın ikinci çeyreğinde İran edebiyatında ortaya çıkan yenilik akımına şiddetle karşı çıkarak yenilik taraftarlarını zevksizlik, cahillik ve saygısızlıkla suçlamıştır.

Eserleri. 1. *Rehâver-i Ferîd*. I. Dünya Savaşı yıllarında İsfahan ve Güney İran'da meydana gelen olayları anlatan bir eserdir, iki cilt halinde yayımlanmıştır (Tahran 1308-1311 hş.). 2. *Manzûme-i Sergüzeşt-i Erdeşîr-i Pâbekân* (Tahran 1341 hş.). Yer yer Almanlar'ı öven ve İsfahan'da yaşanan olayları anlatan bir mesnevidir. 3. *İnkılâb-ı Edebî* (Tahran 1334 hş.). Destgirdî'nin çeşitli dergi ve gazetelerde çıkan şiirleri bugüne kadar toplu halde basılmamıştır.

İlmî Neşirleri. *Dîvân-ı Kâmil-i Baba Tâhir-i Üryân* (Tahran 1306 hş.); *Câm-ı Cem yâ Câm-ı Cihânnümâ* (Rükneddin Evhadî-i Merâgî'nin, Tahran 1307 hş.); *Dîvân-ı Kâ'immakâm-ı Ferâhânî* (Tahran 1308-1309 hş.); *Dîvân-ı Edîbü'l-memâlik-i Ferâhânî* (Tahran 1312 hş.); *Leylî vü Mecnûn* (Nizâmî-i Gencevî'nin, Tahran 1313 hş.); *Maḥzenü'l-esrâr* (Tahran 1313 hş.); *Hüsrev ü Şîrin* (Tahran 1313 hş.); *Heftpeyker* (Tahran 1316 hş.); *İskendernâme* (Tahran 1316 hş.); *İkbâl-nâme* (Tahran, ts.); *Şerefnâme* (Tahran, ts.); *Tezkire-i Naşrâbâdî* (Tahran 1317 hş.); *Dîvân-ı Nizâmî-i Gencevî* (Tahran 1318 hş.); *Hezâr Enderz-i Hakîm Nizâmî* (Tahran 1319 hş.); *Dîvân-ı Cemâleddîn İsfahânî* (Tahran 1320 hş.); *Dîvân-ı Hâtif* (1312 hş.).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Bâkır-ı Burkaî, *Sühanverân-ı Nâmî-yi Mu'âşır*, Tahran 1329, s. 237; Abdülhamid-i Halhâfî, *Tezkire-i Şu'arâ-yi Mu'âşır-ı İrân*, Tahran 1333, s. 422-423; Muslihuddin Mehdevî, *Tezkire-i Şu'arâ-yi Mu'âşır-ı İsfahân*, İsfahan 1334, s. 526-529; Rypka, *JLG*, s. 367; Bânû Nusret Tecrübekâr, *Sebk-i Şi'r der 'Asr-ı Kâcârîyye*, Tahran 1350, s. 159-166; Yahyâ Âryanpûr, *Ez Sabâ tâ Nîmâ*, Tahran 1350, II, 227-228, 324, 425, 427-428; Ya'kûb Âjend, *Edebiyât-ı Nevîn-i İrân*, Tahran 1363, s. 51-52; Vahîd-zâde Nesîm, "Nuḥustîn Müessis ve Bünyângüzar-ı Encümen-i Edebî", *Armağân*, sy. 9, Tahran 2535 şş., s. 449-453. MEHMET KANAR

DESTUR

(دستور)

İzin ve ruhsat anlamına gelen tasavvuf terimi

(bk. İZİN).

DESTÛR-İ DEBİRİ

(دستور دبیری)

Muhammed b. Abdülhâlik el-Meyhenî'nin İslâm diplomatîğinin ilk Farsça örneklerinden biri olan eseri.

Sâmânîler ve Gazneliler devrinden itibaren Farsça devlet dili olarak önem kazanmış, özellikle Büyük Selçuklular ile Hârizmşahlarda devrinde bütünü devlet yazışmalarında kullanılmıştır. Bu devletlerin hizmetinde bulunan münşilerin kaleminden çıkan resmî ve özel yazılar hem kendilerinin edebî kudretini göstermek, hem de diğer münşilere örnek olmak üzere derlenerek münşeât mecmuaları meydana getirilmiştir. Ancak bu devletlerin yazışmalarını idare edenlerin uymaları ve uygulamaları gereken kuralları anlatan diplomatika rehberi niteliğinde bir eser yazılmamış veya yazılmışsa da günümüze ulaşmamıştır. İlhanlılar devrinden itibaren benzerlerine sıkça rastlanan bu tür eserlerin ilk örneklerinden biri olan *Destûr-ı Debîrî*, eski tarihli oluşu ve kendisinden sonra yazılan bu tür eserlerde bulunmayan maddeleri ihtiva etmesi bakımından büyük önem taşır.

Nisbesinden Horasan'ın Meyhene kasabasından olduğu anlaşılan Muhammed b. Abdülhâlik hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Eserin günümüze ulaşan tek nüshası Zilkade 575'te (Nisan 1180) istinsah edildiğine göre müellifin XII. yüzyılda yaşadığını söylemek mümkündür. Öte yandan eserin metninde geçen Melikşah (s. 8), Hârizmşah (s. 9) gibi bazı isimlerden ve çağdaşı metinlerle yapılan karşılaştırmadan Büyük Selçuklular devrinde ve en geç VI. (XII.) yüzyılın başlarında telif edildiği anlaşılmaktadır.

Meyhenî eserin önsözünde, bir dostunun teşvikiyle inşâ sanatında mübtedî olanlara yardımcı olmak için yazdığı bu eserini iki bölüme ayırdığını, birinci bölümde inşâ sanatının "unvânât" denilen kurallarını, ikinci bölümde çeşitli mektup ve cevap örnekleriyle kâtipliğin fonksiyonundan (makâsıd-ı kitâbet) bahsedeceğini, daha sonra maliyecilik mesleği (sinâat-ı istîfâ') üzerinde duracağını, en sonda da muhasebe belgeleri (vesâik-i muhâsebât) ve şer'î senetlere (sukûk-i şer'iyye) dair örnekler vereceğini söyler. Ancak eserin muhtevası müellifin bu pla-

nına uymamakta, diğer bazı konulara da yer verildiği görülmektedir. Kâtipliğin fonksiyonundan bahseden sayfalardan sonra ele alacağını söylediği konuların mevcut nüshada yer almaması, eserin tamamlanmayıp müsveddede halinde kaldığı ve istinsahın müsveddeden yapıldığı ihtimalini akla getirmektedir.

Müellif eserin birinci bölümünde özel ve resmî yazışmalarda kullanılacak kalem, kâğıt ve mürekkebin nitelikleri üzerinde durduktan sonra kendisinden önce hiçbir eserde görülmemiş ölçüde harflerin kelimelerdeki durumlarıyla Arapça ve Farsça kelimelerin imlâ kurallarını açıklamıştır. Daha sonra mektupların maddî özellikleri ve muhtevalarının düzeni hakkında bilgi veren müellif, mektupların başında yer alan hitap ve lakaplarla dua cümlelerini ve unvanları örneklerle açıklamış, yazının kurutulması, yanlış imlânın düzeltilmesi gibi konuları ayrıntılı olarak anlatmış, tevkî', rik'a, tezkire, kıssa, menşûr, tuğra gibi yazışma türleri hakkında açıklamalarda bulunmuştur.

İkinci bölümde mektupların muhtevalarına ve gönderildiği kişilerin durumlarına göre ne şekilde yazılacağından bahsedilerek başlangıç ve sonuç cümleleri üzerinde durulmuştur. "İhvâniyyât" adını verdiği özel mektuplar iştîyak, şikâyet, tâziyet, inâyet gibi türlere ayrılmış, bu tür mektuplarla bunlara verilecek cevaplar örneklerle açıklanmıştır. "Sultânîyyât" denilen resmî yazışmaları anlatırken menşûr-ı riyâset, menşûr-ı kazâ, menşûr-ı isrâf, menşûr-ı âmil, menşûr-ı şahne, çeşitli mahzarlar, cemaat-nâme, ittîfaknâme ve güvâhî örnekleri verilmiştir. Eserin sonunda yer alan 21 Zilkade 575 (18 Nisan 1180) tarihli ittîfaknâmede bulunan muhasebe kaydı siyâkat rakamlarının en eski örneklerinden biriyle yazılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Fâtih, nr. 4074, vr. 51^a-100^b) bir mecmuanın içinde bulunan yazma nüshanın başındaki boş varakta *Kitâbü'r-Resâ'il bi'l-Fârisiyye* diye adlandırılan esere müellifin özel bir ad vermediği anlaşılmaktadır. Eser Adnan Sadık Erzi tarafından muhtevasına uygun olarak *Destûr-ı Debîrî* adıyla yayımlanmıştır (Ankara 1962).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Abdülhâlik el-Meyhenî, *Destûr-ı Debîrî* (nşr. Adnan Sadık Erzi), Ankara 1962, nâşirin önsözü, s. V-VIII.

 TAHSİN YAZICI